

II RIIGIKOGU

6. istungjärk.

Protokoll nr. 125 (1).

3.4893.
1924. a.

II Riigikogu koosolek 19. augustil 1924 a.
kell 5 p. l.

Kokku on tulnud 92 Riigikogu liiget.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **F. Akel**, rahaminister **O. Strandman**, välisminister **C. R. Pusta**, kohtuminister **R. Gabrel**, sõjaminister **O. Amberg**, põllutöominister **A. Kerem**, teedeminister **K. Kark**, töö-hoolekandeminister **Chr. Kaarna**, haridusminister **H. B. Rahamägi**, siseminister **Th. Rõuk**.

Wälisesitajate looshis: Eesti saadik Londonis **O. Kallas**, Leedu konsul **J. Puchk**.

P ä e w a k o r d :

1. Wabariigi praegune majanduslik seisukord — 30 Riigikogu liikme esitis.

2. Tollimaksude muutmise seadus — L. Johanson'i ettepanek.

3. Tööpalkade waloriseerimise seadus — L. Johanson'i ja J. Piiskar'i ettepanek.

4. Wabariigi Walitsuse wastamine 26 Riigikogu liikme arupärimise peale sõjaministeeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade vähendamise kohta.

5. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wene-Balti laewachituse tehase töölistele palga väljamaksmata jätmise asjus.

6. Wabariigi Walitsuse wastamine M. Janson'i, J. Nanilson'i ja O. Gustawson'i arupärimise peale Lelle-Hiiekõnno alewi maaga warustamise asjus.

7. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul põllumeeste Riigikogu rühma arupärimise peale maaparanduse ja ühispiimatalituste ehitamise laenule sulgumise asjus.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnison**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Koosolek algab kell 5.10 min.

1. Päewakorra Juhataja **J. Tõnison**:
wastuwõtmine. Awan Riigikogu
koosoleku ja sellega
II Riigikogu VI istungjärgu.

Päewakorra kohta on mul teada anda, et härra Riigiwanemalt on tulnud esitis, milles tema palub Riigikogu lähema koosoleku päewakorda wõtta Wabariigi Walitsuse seletust riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta. Juhatause poolt on minul ette panna seda esitist ühendada päewakorra esimese punktiga: Wabariigi praegune majanduslik seisukord. Selle wastu ei waielda, loen päewakorra selle lisandusega wastuwõetaks.

2. Surma läbi Enne päewakorrale asu-
lahkunud Riigikogu liikme kurb teade ette kanda, et
Jaak Nanilson'i mälestamine. 16. skp. kella 22 ja 23-da
wahel on langenud tundmata mõrtsuka ohwriks
Riigikogu liige Jaak Nanilson

Abja raudteejaama ja Abja mõisa wahelisel teel. Selle kuulmata kuriteo kohta on kahtlemata kõigil Riigikogu liigetel üks ja seesama hukkamõistew arwamine. Wabariigi Walitsuse esitaja kannab ette erakordses teadaandes lähemad andmed. Praegusel puhul panen mina ette lahkunud Riigikogu liikme Nanilson'i mälestust austada püstitõusmisega. (Kõik koosolekul wiibijad tõusewad püsti, wälja arwatud rahwasaadikud töörahwa ühise wäerinna Riigikogu rühma kohtadel. — E. Jonas, is.: Mõrtsukad istuwad! J. Tiks, is.: Rööwliid! Wahelhüüded tööerakonna rühmast: Häbi! — Töörahwa ühise wäerinna Riigikogurühma liikmed tõusewad püsti. J. Jürna, ühw.: Kes need mõrtsukad on? E. Jonas, is.: Need, kes istuma jäid!)

Teadaannete ettekandmiseks on sõna sekretääril.

3. Teadaandmine Sekretäär **T. Kalbus** (loeb):
muudatuste kohta Surma läbi lahkunud Riigikogu liige Jaak Nanilson —
Riigikogu koosseisus. töörahwa
ühise wäerinna Pärnumaa walimisringkonna nimekirja järele. Asemele astunud
Boris Kumm.

Tagasi astunud Riigikogust 19. augustil 1924 a. Alfred Kütt — asunikude, riigirentnikkude ja väikepõllupidajate Harjumaa walimisringkonna nimekirja järele. Asemele astunud Johannes Krass.

Wälja langenuid Riigikogust 26. juunil 1924 a. Andres Nõmme ja Gustaw Lange — töörahwa ühise wäerinna Tartumaa walimisringkonna nimekirja järele. Asemele astunud Paul Tamm ja Elise Priks.

4. Teadaandmine Riigikogu juhatuse poolt on antud (loeb): antud seaduste kohta.

raudtee sissetulekute pealt wõetawa riigimaksu ärakaotamise seadus — rahaasjanduse komisjoni, seadus weeühisuste kohta — maakomisjoni, wäliswaluuta registreerimise ja tarwitamise seadus — rahaasjanduse komisjoni, wangimajade walitsemiskorra osalise muutmise seadus — üldkomisjoni.

5. Teadaandmine Kohtuministri esitise kohta rkl. J. Wain'i asjas. Kohtuministri esitis 1. augustist s. a. nr. 2191 rkl. Wain'i kohta on antud koosseisu komisjoni Riigikogu juhatuse otsuse põhjal.

6. Teadaandmine Sekretäär T. Kalbus: Riigikogu liigete puudumiste kohta koosolekuil jünükuul. (kannab ette ülalnimetatud teadaande. — Waata otsuste protokoll nr. 125 (1) lisa nr. 4.)

Juhataja J. Tõnisson: Erakorraliseks teadaandeks on sõna siseministri kohustetäitjal.

7. Siseministri kohustetäitja O. Amberg'i erakorraline teadaanne. Siseministri kohustetäitja **O. Amberg:** Ausetatud Riigikogu liikmed! Riigikogu juhatuse poolt teatatud surmasõnumi kohta, et Riigikogu liige Jaak Nanilson on langenuid kurja käe läbi, on minul Wabariigi Walitsuse nimel lühidalt Riigikogu liigetele järgmist seletust anda.

Laupäewal 16. skp. oli Riigikogu liige J. Nanilson Pärnus oma kohustetäitmisel maakonnanõukogu koosolekul, kust tema peale koosolekut õhtuse rongiga oma ko-

dukohta sõitis. Abja jaama jõudes, umbes kella kümne paiku õhtul oli temale Abja mõisast, kus Nanilson'i kodu, tema abikaasa wastu tulnud, kelle saatel reisi jala koju poole jätkati. Umbes poole maa peal Abja jaama ja mõisa wahel lasti wõsastikust kurjategija poolt kolm rewolwri pauku Riigikogu liikme Nanilson'i peale, millest wiimane kuul Nanilson'i pähe tungis ja mille peale tema tee peale maha langes. Kurjategija ei olnud aga nähtawasti weel mitte päris kindel tema poolt

korrasaadetud „mõrtsukatöö“ peale, waid kargas weel wõsastikust, ööpimedust tarwitades, oma ohwri juurde ja laskis weel kolm kuuli surija peale. Surmanikohkunud abikaasa ei wõinud pimeduses aga kurjategijat mitte ära tunda, ja enne, kui kohalik politsei ja elanikud õnnetuskohale jõudsid, oli wiimane ööpimedusse kadunud, selle peale vaatamata, et see koht kohe ümber piiratud oli.

Niipea kui see kurb sõnum Pärnu ja Tallinna jõudis, saadeti koha peale kõik wastawad wõimud nii politsei kui ka kohtu poolt, kes asja koha peal uuriwad ja juurdlewad. Kahjuks ei ole aga tänini weel kurjategija jälgile saadud, ehk küll eile kaks kahtlast isikut kinni on wõetud, kuid nende isikute süü on alles selgeks tegemata. Igatahes kestab kohapeal põhjalik ja energiline uurimine edasi, millest osa wõtawad ka kohtu-uuriija ja prokuratuuri esitaja. Kurjategija awalikuks tulemise puhul saab sellele asjale seaduslik käik antud, et kurjategija, kuhu tema ka ei kuuluks, seadustes ettenähtud karistuse saaks.

Juhataja J. Tõnisson: Isiklikus asjas on sõna rkl. Jürna'l.

J. Jürna (ühw.): Wäga iseäralik seisukord on siin täna. Kui siin surma läbi lahkunud Riigikogu liikme mälestuseks püsti tõusti, siis öeldi otsekohe meie rühmale rkl. Jonas'e poolt „Mõrtsukad“. Härra Jonas tulgu ja waadaku meie rühm läbi, kas meil on weremärkisid küljes. Sarnase sõna eest saame härra Jonas't wastutusele wõtma.

(E. Jonas, is.: Palun sõna!)

Juhataja J. Tõnisson: Neid sõnu ei ole ma kuulnud ja sellepärast ei saanud mina waele astuda.

Riigikogu asub päewakorra I punkti juurde.

8. Wabariigi praegune majanduslik seisukord — 30 Riigikogu liikme esitis ja Wabariigi Walitsuse seletusi riigi praeguse majandusliku seisukorra kohta.

täär ette kanda.

Kolmekümne Riigikogu liikme esitis selle kohta on paljundatud ja Riigikogu liigetele kätte antud. (W a h e l h ü ü d e d: Kes on alla kirjutanud?) Kui soovitakse nimesid teada, siis võib sekretäär ette kanda.

Sekretäär T. Kalbus: Esitisele on alla kirjutanud (loeb): Martna, Johanson, Woiman, Wirma, Peterson, Janson, Piiskar, Eilman, Wain, Birkenberg, Rei, Mürk, Ipsberg, Jonas, Soots, Kärner, Tikks, Nanilson, Jõeäär, Oinas, Eigo, Schütz, Gustawson, Temant, Arro, Laarman, Gutman, Teetsow, Brock, Karl Tamm.

Juhataja J. Tõnisson: Sõna ei soovita. (L. Johanson, sd.: Palun sõna.)

L. Johanson (sd.): Ma palusin sõna korra kohta. Siin tähendati härra juhataja poolt, et walitsuse poolt on sooviwaldus tulnud majandusliku seisukorra kohta seletusi anda. Harilikult, kui walitsus sarnast soowi on awaldanud, siis on tal õigus kohe oma kõnega väljaspool järjekorda esineda. Kui aga walitsus ei leia tarwiliku olevat selle punkti juures esineda, siis sarnasel korral palun mina sõna.

Riigiwanem F. Akel: Härrad Riigikogu liikmed! Riigikogu liikmed, kes Riigikogu kokkukutsumise algatuse praeguseks erakorraliseks istungiks oma peale on wõtnud, põhjendawad selle wajadust, nagu see laialisaadetud esitisest näha, järgmiselt:

„Et majanduslik olukord Eestis järjest raskemaks muutub, siis on Riigikogu kokkutulek tingimata tarwilik. Sellepärast palume Riigikogu juhatast korraldust teha jne.“

Selles lühikeses põhjenduses tahawad algatajad väljendada esimeses joones, kui fakti meie riigi majandusliku depressiooni alalist kaswamist, ja teiseks, nii tuleb oletada, oodatakse Riigikogu poolt nähtawasti wastawaid samme selle fakti kõrvaldamiseks — niipalju kui see võimalik.

Kuna nüüd Wabariigi Walitsus, kui walitsemiswõimu teostaw organ riigis, wastutust kannab riigi ja rahwa heakäe-

käigu eest, nii siis ka majandusliku olukorra eest, siis peab walitsus oma kohuseks sarnasel, oma ette erakordsel, silmapilgul tulla ja öelda, mis ta on teinud — tegutsedes makswate seaduste järele, mis Riigikogu andnud ja määruste põhjal, mille maksmapanemiseks tal seaduslik woli on, selleks, et parandada praegust olukorda, missugused on olnud tema korraldused sellel alal ja missugused on tema wäljawaated meie majanduslikkude raskuste, meie majandusliku depressiooni lahendamiseks.

Luban enesele tähendada, et Wabariigi Walitsus enne kui pärast kinni peab oma ametisse astumise puhul deklareeritud seisukohast, nimelt, et riikliku töö wiljakuse aluspant on tiheda kontakti pidamine Riigikogu ja Wabariigi Walitsuse wahel. Mulle paistab, et eriti tähtis ja tarwilik on see kontakti pidamine nende kahe asutuse wahel aegadel, nagu praegu, kus raskused suured ja kogu rahwa jõu koondamine, nimelt tema riiklikult mõtlewas osas, ühise sihi poole hädatarwilik, kui tahetakse riiki ja rahwast wõimalikult wäheste wapustustega wälja wiia kitsikustest, mis ühel wõi teisel põhjusel neid on tulnud kodu otsima.

Sellest seisukohast wälja minnes näeb walitsus omalt kohalt Riigikogu erakorralises kokkutulekus, keset istungjärkude wahet, soodsat wõimalust erakorraliselt informeerida Riigikogu ja samuti orienteeruda Riigikogu soovidest ja waadetest, et seda kindlamini täita oma wastutusrikkast ülesannet, mis Riigikogu, teda ametisse kutsudes, tema peale on pannud.

Wabariigi Walitsus võib healmeelne Riigikogule kohe alguses teatada, et Riigikogu waheajal mitte midagi sündinud ei ole, mida mitte ei oleks wõidud ette näha warem. Ei seisa meie praegu ka mingisuguse katastroofi ees, nagu seda mõnelt poolt tahetakse wälja paista lasta. Wabariigi Walitsus lahendab rahulikult oma ülewõtetud pärandust ja kui teatakse rääkida laiemates hulkades walitsewast ärewusest, rahutust meeolust, umbusaldusest, siis on see minu arwates sellega seletataw, et praegustest majanduslikult rasketest aegadest hoolimata meil edasi kestab partei-poliitiline äge wõitlus, milles muidugi walitsus kui riisugune süüdi olla ei saa. Mina isiklikult olen kindel arwamises, et meie praegu walitsewatest raskustest omal jõul ja oma wõimalustega üle saame, kui meie seda tõsiselt ja, mis peasi, ühel meel tahame. Seda

minu waadet wõib küll optimistlikuks pidada, kuid eitada ei saa seda siiski mitte.

Kui küsida, mis on meie majandusliku depressiooni ehk kui tahetakse öelda — majandusliku kriisi — peapõhjuseks, siis nimetatakse harilikult kahte asja: halba wiljasaaki läinud aastal — ühede poolt, ja halba majanduspoliitikat läinud aastatel — teiste poolt. Ei saa salata, et mõlemad asjaolud, kui nemad kokku langevad, väikese riigi, nagu Eesti seda on, kus majanduslik kohanemise võime väikene on, majanduslikult rööpast kergesti välja löövad. Ei saa ka salata, et mõlemad põhjused tõelikult mõjumas on. Tõeasi on, et läinud ikaldusaastal suured warandused, — neid hinnatakse umbkaudu 1½ miljardi peale, maapõuest saamata jäid, ja selle tõttu osalt tühjaks jääma pidid põllumehe ait ja tasku. Mitte üksi, et põllumehel midagi anda ei olnud ehk kogunisti vähe oli anda kaupmehele, töösturile, ehk muule tarwitajale, waid tema pidi ise neid tarbeaineid ostma, mida tema harilikult ise produtseerib, ja sedagi ostma wälisurult wälisrahaga ja pealegi weel wõlguwõetud rahaga.

See on pidanud sündima olude sunnil ja mitte wabal tahtel, sest Eesti rahwas on laialt tuntud tööka rahwana, kes juba rasketel poliitilisel surwe aegadel suutis jõuda üldiselt rahuloldawale majanduslikule järjele. Kuid kellelgi ei ole saladuseks, et meie õieti Eesti iseseiswuse päewist peale — ma ei räägi siin sõja-aastatest, — majanduslikult wildakale pinnale saime asetatud. Nagu teada, jäi ilmasõja puhul umbes 200 miljonit kuld rubla Eesti rahwa warandust Wenemaale. Seda kaotust ei olnud kerge tasa teha, olgugi, et väikene osa sellest warandusest optantide kaudu kodumaale tagasi tuli. Kas see summa üks wõi 1½ miljardit välja teeb, mis optandid tõid, ei saa mina kindlasti öelda, kuid alguse aastatel oli sellest meie rahwa majandusele tingimata abi. Igatahes tuli riikliku elu ülesehitamise aastatel, mis kaugeltki weel lõppenud ei ole, suuri kapitaale mahutada peajasjalikult meie tööstusettewõtete sisse. Kuid kahjuks peab tunnistama, et see kapitaali mahutamane ei andnud seda tulu, ei suutnud tõsta meie produktiivteeti sel määral, nagu seda loodeti. Lõpude lõpuks olime meie asetatud tõeasjate, et riigi ressursid olid kinni pandud — inwesteeritud, et majandusliku elu tõstmiseks kui ka Eesti marga stabiil hoidmiseks käsutada olewad wabad summad

niiwõrd olid wähenenud, et nad tarwikkude nõudmiste rahuldamiseks enam ei ulatanud. Sai selgeks: meie olime kõik see aeg rohkem välja andnud kui sisse wõtnud, rohkem tarwitanud kui produtseerinud — tähendab, meie olime wõla peal elanud aastaid. (Wahel hüüe pahemalt poolt: Kulla peal!)

Kui weel küsida, kas oleks majanduslikud raskused meil jäänud hoopis tulemata, kui läinud aasta saak oleks olnud normaalne, siis saaksin ma wastata, et kui riigi majanduselu endistes rööbastes edasi oleks liikunud, praegune depressioon mitte ei oleks wõinud jääda tulemata; ta oleks tulnud wähe hiljem, wõib olla ka nõrgemal kujul, kuid ta oleks tulnud möödapääsemata. Sellele wäitele leiame tõendust, kui waadelda meie kaubabilansi, mis wahet pidamata on olnud passiivne, ja seda iga walitsuse ajal. On maid ja majanduslikult rikkaid maid, kus sisseweol samuti ülekaal on kui meil, kuid nende maade aktiivne maksubilans mõjub seal korrigeeriwalt. Meil aga puudub raha sissewool küll laewadest, küll wäljaspoole paigutatud kapitaalidest. Meil puuduwad, nagu muu hulgas Leedus, emigrantide kaudu tulewad rahasummad, ja sellepärast ei saa weel kaua olla mingit lootust meie maksubilansi aktiiviteedi peale.

Muidugi ei ole meie sisseweo wõrratu suur ülekaal läinud ainult äraelamise peale, waid suur osa sellest on läinud ettewõtete jaluleseadmise peale, mis tulu pidid andma ja osalt wististi ka annawad. Kuid meie majanduslik puudujääk, — ja see on ebamäärane nähtus, — on tulnud katta ühest ja sellest samast allikast — meie riigi ressursidest. Ja kuna need ei saanud olla lõpmatud, siis pidi tulema silmapilk — ja ta tuligi, — kus riigi rahandus sat- tus kitsikusse sel teel, et raskeks läks riigi ressursidega hoida Eesti margakursi, mis wäliswaluuta kestwal nõudmisel meie rahaturul langewat tendentsi näitama hakkas. Tekkis seisukord, kus meie margakursi hoidmiseks kõik meie riigi ressursid wõisid saada välja antud. Niikaua, kui meil riigi rahatagawarasid laenude näol ja wäliswaluuta ostmiseks- müümiseks välja anda ehk turule lasta oli kaubabilansi passiiviteedi katteks kui ka majanduslikkude ettewõtete elushoidmiseks, millest igakord ei wõi mitte öelda, kas nad meie riigi majandusele küllalt tululikud on, niikaua oli pealtnäha kõik korras. Kui aga need tagawarad tunta-

walt vähenesid ja laenuksantud kapitali tagasisaamisega raskusi tuli, mis võib olla, küllalt selgelt ette ei nähtud, siis pidi marga stabiliteedi hoidmiseks teisi abinõusid tarwitusele võtma või aga marka hoopis saatuse hoolde jätma, mida aga teha ei võidud. Juba läinud aasta suvel tulid asjaomaselt poolt esimesed hoiatawad hääled ajakirjanduse kaudu kuuldawale: kuulutati ette laenude väljandmise kitsendamise vajadust. See oli õieti esimene awalik kell praegusele majanduslikule depressioonile. Samal ajal hakkas Eesti margakurs, mis senni pikka aega püsiw olnud, teatawat närwilikkust, isegi langemist näitama.

Riigi eelarwe arutamise puhul läinud sügisel Riigikogus selgitati awalikult meie majanduspoliitikas peituwaid hädaohte. Samal ajal langes mark juba tuntawalt ja erakordsete abinõude waral, iseäranis sissewõetud seisaiku tõttu talwistel jääoludel, suudeti õnnelikult suuremaid wapustuhi kursilangemises edasi lükata kunni kewadeni.

Kui praegune walitsus kewadel amette kutsuti ja kui praeguse rahaministri poolt maikuu lõpul, õigemini oli see 30. mail, Riigikogule ülewaade esitati meie riigi majandusliku, eriti aga riigi rahanduse seisukorra kohta, siis ei saanud väljawaated enam roosilised olla. Kõigest sellest informeeriti Riigikogu. Wabariigi Walitsuse parema arusaamise ja otsuse järele tuli astuda kindlaid samme selleks, et allamäge weerewat riigi majanduswankrit esmalt seisatama panna ja aegapidi jälle endisele kõrgusele tõsta. Oli selge, et ühtegi uniwersaalabinõu olemas ei ole, mis nagu nõiakepi abil raskused tee pealt kõrwale heidaks, oli selgem, et siin nii mitmest küljest korruga tuleb käed külge panna, oli selge, et paranemine kiirelt ei saa sündima, et suurem osa raskustest tuleb läbi elada. Oma kawa tegi Wabariigi Walitsus Riigikogule 30. mail s. a., see tähendab wähe üle 2½ kuu eest, teatawaks, mis järgmisi korraldusi ette nägi:

1) riigi 1924 a. eelarwet mitte ainult tasakaalu wiia, waid ka ülejääki saawutada, mis wõimaldaks Eesti marga kindlustamiseks kaasa mõjuda;

2) wõtta rewideerimisele riigiasutuste koosseisud ja asuda nende wähenemisele;

3) tõsta tollitariife keskmiselt 30% wõrra, jättes tõstmata mõned esimeseajangu toiduained ja tõstes üksikuid tariife

50—100% wõrra; (J. Piiskar, is.: Aga nüüd?) Sellest räägime pärast.

4) waloriseerida Eesti margakursi, kindlustades rahaandjatele raha tagasisaamist andmise ajal makswate kursiwahekordade järele, kusjuures eriti kindlustada tulewad Eesti panga wõlad;

5) maksma panna kindel wahekord Wabariigi Walitsuse ja Eesti panga wahel, pannes wiimase peale Eesti margakursi hoidmise. Selleks otstarbeks anda Eesti panga käsutada riigi metalli- ja waluatagawarad, kusjuures nende tagawarade tarwitamine peab sündima Wabariigi Walitsuse poolt kinnitatud ja Riigikogule teatawakstehtud kawa järele;

6) paberraha kindlustamise ja waluatagawarade muretsemise otstarbel asuda riigiwaranduste erakorralisele kasutamisele ja riigilaenude ettewalmistamisele.

See oli kawa, mis Wabariigi Walitsus wähem kui 3 kuu eest Riigikogule ette pani. Mäletawasti wõtsid sel puhul pea igast rühmast Riigikogu liikmed sõna ja, kui ma ei eksi, polnud sel puhul selle kawa kohta mitte suuri lahkarwamisi, kuna aga wastawa ülemineku-wormeli hääletamisel mõlemad tiiwad motiweeritud põhjustel erapooletuks jääda tarwiliuks pidasid, millest mina nii aru saan, et need rühmad walitsuse kawatsuste elluwiiimisel nende tagajärgede eest kaudseltki wastutust kanda ei tahtnud. Selle wastu ei ole muidugi kellelgi midagi öelda. Seda kawa on Wabariigi Walitsus oma paremat arusaamist mööda teostamas ja esineb weel lisaettepanekutega Riigikogult uute wolituste saamiseks. Kuna Wabariigi Walitsus algusest peale, nagu ma tähendasin, arwamisel on, et kõik need abinõud kokkuwõetult ja ka teiseld, mis weel järgnema peawad, 2—3 kuu jooksul meie majanduselu ümber luua ei suuda, — siin peab walitsusele aega antama, — ja kuna teiselt poolt ühtki teist teed ega abinõu soowitatud ei ole, wähemalt ei ole mina midagi sarnast kuulnud, ja kuna ka teistes riikides mitte teisiti ei ole toimetatud, kui meil, siis pean ma kohuseks siit kohalt kinnitada, et Wabariigi Walitsus oma kawa sihtjoontest enne kui pärast kinni peab, olgugi, et allalibisew majanduswanker ei ole suudetud weel täiesti seisma panna. Täielikkude tagajärgede saawutamiseks on aeg liig lühikene, kuid majanduselu terwenemise tundemärgid ei puudu siiski mitte ka praegu. Kui majanduselu seisukorra näitajaks pidada raha ostujõudu si-

seturul ehk üldiselt rahakursi, siis seisame tõsiasja ees, et meie margakurs juba enam kui aasta allapooleliikuvat tendentsi on näidanud, see tähendab, kauget enne praeguse walitsuse ametisestumist. Aluseks wõttes dollarikursi, mis wälisrahade hulgas kõige kindlam on püsinud, on Eesti mark, mis läinud aasta kewadel weel 338 oli ja seda pikemat aega, 383 ja siis 415 ja 430 peale tõusnud. See on ametlik kurs, kuna wahepeal dollar mitteametlikult weel kõrgema kursiga on tehtud. Praeguse walitsuse ameti ajal on kurs 383 pealt 430 peale tõusnud, seega mark 11,2% langenud.

Wäliswaluuta tagawarade nappusel niihästi Eesti pangas kui erapankades, mis tingitud eespooltoodud oludest, ei ole küll suudetud ka nimetatud kursiga kaugetki kõiki nõudmisi täita — kõrwalt on kaubeldud teiste kursidega — kuid hädatarwilikka nõudmisi, mis ei ole läinud spekulatsiooni ehk wäliswaluuta kogumise peale igaks juhtumiseks, on siiski suudetud rahuldada.

Üks kursihoidmise peabinõudest oli deflatsioon, see on — liikwelolewa paberraha arwu vähendamine. Seda loodeti kätte saada osalt krediitide kokkutõmbamise läbi. Wiimane kawatsus on loonud äriilmas teatava depressiooni ja asjaosalistes ringkondades suure rahulolematuse praeguse walitsuse wastu, nimelt ringkondades, kes praeguste, üldistes huwides tehtud korralduste all isiklikult kannatawad. Pean, kahjuks, tunnistama, et Eesti panga laenude kokkutõmbamine tegelikult senni õige wähe tagajärgi on andnud, millest allpool weel jutt.

Mis aga laiematel hulkadel tingimata raske kanda on, see on margakursi langemisega paratamatalt kaasaskäiw elukalliduse tõus. Ja seda tuleb Wabariigi Walitsusel tõsiselt wõtta, tõsisemalt kui kõike seda hädaldamist laenude sulgumise, laenude waloriseerimise ja ühe wõi teise wõimaliku pankroti pärast ja muud sellesarnast. Sellejuures ei saa küll silmast lasta, et käesolewal aastal pea igal maal elukalliduse tõusu wõib ära märkida. Soomes on elatisindeks mitme punkti wõrra tõusnud. Lätis on kahe wiimase aasta jooksul esimesejärgu tarbeainete hinnad 40% ja teiste tarbeainete hinnad kunni 70% tõusnud. Leedus on, wõrreldes ennesõjaaegsete hindadega, hinnad tõusnud läinud jaanuariks 121,5 ja sisse tulnud 1.817.248 puuda nisuteri ja nisujahu ja see teeb wälja ühe elaniku peale

taga maad. Norrast kuulsin weel hiljuti, et majanduslik seisukord raske ja elukallidus ennesõjaaegsest 230% kõrgem. Poolast, Saksamaalt ja Wenest oleme hoopis teisi arwusid kuulnud. Tähendab, et elukalliduse tõus on praegusel ajal wõib öelda hoopis üldine nähtus. (K. Einbund, põl.: Ja see peab nii olema?) Seda ei ole keegi öelnud, ärge tehke siin loogikawastaseid hüppeid. Olgugi, et meil teaduslikult wäljatöötatud elukalliduse indeks senni kahjuks weel puudub — selle kallal töötatakse, statistika keskbüroos on meil elukallidus wõrreldes 1921 aasta turuhindadega tõusnud juunis 10,8, juulis 11,5 ja 1-ks augustiks 26,4%. Kas see tõus praegu seismas on, selleks puuduwad minul praegusel silmapilgul kontroleeritud andmed; tõenäolik paistab see küll olewat.

Kui küsida, mis Wabariigi Walitsus selleks teinud on ehk teha mõtleb, et elukalliduse tõusu seisatama panna, siis wõin wastata, et walitsuse peamureks on olnud Eesti marga ostujõudu tõsta. See on üks teedest ja abinõudest, mis teatawat lahendust kindlasti tooma peab, kui seda suudetakse teostada. Teiseks on walitsus samme astunud selleks, et rukkileiwa hinda mitte lasta tõusta, mis ka korda on läinud. Selleks otstarbeks on muretsetud rukist wõimalikult odawa hinnaga. Wähest leiwahinna tõusu tuleb seletada rukkihinna tõusuga ilmaturul, mis wahepeal kunni 12% ulatas. Kuid hädatarwilikuks on walitsus praeguse majandusliku olukorra juures pidanud tollide tõstmist ja seda nimelt ka tähtsamate tarbeainete pealt, nagu suhkur, nisu, heering ja muud. Sunnitud olles seda tegema ainult selleks, et tollide kaudu tagasi hoida nimetatud ainete üleliigset sissewedu. Et see sissewedu haruldaset suur on, seda näitawad järgmised andmed:

Läinud aastal, 1923 aastal on minul kasutada olewate andmete põhjal teada, et nisuteri ja nisujahu on sisse toodud Eestisse kokku 1.817.248 puuda, see tähendab 618,6 miljoni marga eest. (L. Johanson, sd.: Palju enne seda on toodud?) Eelmiste aastate kohta minul andmeid ei ole, aga mina opereerin nende andmetega, mis minul praegu on. (L. Johanson, sd.: Muidu ei saa wõrrelda!) Mina ei saa kaasa wõtta kõiki andmeid, mis meil statistika alal on olemas. Nimetan, et 1923 aastal on sisse tulnud 1.817.248 puuda nisuteri ja nisujahu ja see teeb wälja ühe elaniku peale

ümmarguselt 1,65 puuda. Nüüd wõib küsida, kas see on vähe wõi palju? Minul on käes Lätimaa nisutarwitamise kohta arwud ja seal on öeldud, et tarwitatakse 1 puud nisu iga elaniku peale, see tähendab, sissetoodud kui ka kodumaal kasvatatud nisu ühtekokku. Kui selle hulga nisuga Lätis saab ära elada, siis oletan mina, et Eesti ei tarwitse 50% rohkem nisu ära tarvitada. Mina isiklikult seisn sellel seisukohal, et nisuleib wõrreldes rukkileiwaga alawäärtuslikum on, sest neid ollusi, mis sisaldab rukkileib, ei sisalda püülijahust tehtud leib mitte. (M. Martna, sd.: Waesed prantslased ja inglased!) Mispärast wäesed? Öelge, õnnelikud eestlased, et nemed rukkileiba sööwad. Nendesamade andmete järele wõib öelda, et suhkrut on üldse 887.000 puuda sisse weetud, mis minu kokkuwõtte järele 32 naela inimese peale wälja teeb. Mina peatan aga nisu juures, sest siin öeldakse, mispärast olete teie kahekordselt nisuhinda tõstnud.

Praegu on ajakirjanduses kuuldawale tulnud küsimus, mispärast Eesti ei kiirenda Eesti-Läti tolli unifikseerimist. Kõigil on teada, et Lätis kõik wastawad tollid kõrgemad on; selle kohta on minul tabel olemas. Kui meie tollide ühtlustamise peale Lätiga wälja läheme, siis peab embakumba sündima, kas meie peame tõstma oma tolle selle määrani, kui Läti tollid on, wõi peab Läti neid meie juures makswate määradeni alandama. Lugu on aga sarnane, et Läti oma riigi wäljaminekutest terwelt $\frac{1}{2}$ katab oma tollide sissetulekutest. Meil on riigi eelarwe 7.000.000.000 ja meie saame oma tollidest kõigest 1.000.000.000, tähendab, meie tollid annawad ainult $\frac{1}{7}$ riigi wäljaminekutest.

Wälja minnes sellest seisukohast, et nende arwude põhjal nisu tarvitamine Eesti elanikkude arwu kohta nähtawasti ülirohke on, tuli walitsus otsusele, et siin ei tule mitte ainult fiskaalseid tolle maksma panna, waid keelutolle.

Kui nüüd küsitakse, missuguseid tagajärgi on andnud tollide tõstmine, siis wõin öelda, et 1923 a. keskmiselt on sisse toodud iga kuu jooksul nisu koguwäärtuses 51 $\frac{1}{2}$ miljoni marga eest. Juunikuu algul pandi esimene tollikõrgendus maksma, aga juunikuus ei ole meil nisuteri sisse toodud, waid õige wäksel arwul on nisujahu sisse weetud, nimelt 914.000 kilogrammi. Nüüd on aga juulikuul, kus tolli teist korda tõsteti, juba teine nähtus,

nisu on sisse toodud 97.000 puuda, umbes 40 miljoni marga wäärtuses. Ja kui nüüd öeldakse, et siin on spekulatiivseks otsarbeks sisse weetud, et nende kõrgete tollide kaudu midagi wõita, siis on minul siin tabel, mis näitab, et sisse weetud on kogusummas juulikuul 40.000.000 marga eest nisu. Kuna 3. juulini on sellest arwust sisse weetud ainult 5,3 miljoni marga eest. Mulle räägitakse kaubandusministeeriumi esitajate poolt, et see isik, kes rohkemal arwul nisu sisse tõi, ei saa seda koha peal turule lasta, sest siin ei osteta enam palju nisusaia ja tema peab, wõi katsub seda nisu siin ära jahwatada ja siis uuesti eksporteerida. Ma ütlen, et tollide tõstmine ka elukalliduse peale pidi teatawat mõju awaldama, et tollide tõstmine elukallidust tõstma pidi nimelt sel puhul, kui üksikute tarbeainete äratarwitamise määr endiseks jääb — see on muidugi selge, kuid walitsuse püüd oli mõne tarbeaine ülemääralist tarvitamist tagasi suruda ja seda ajutiselt kunni meie margakurs paranenud ja meie selle läbi ostujõulisemaks muutunud. Sama teed on käinud kõik teised riigid, nad on sama teed käima pidanud, kui silmapilk seda nõudis. Niipalju kui minul teada, on sissewedu igalpool esimeses jones just tollitariifide läbi reguleerida katsutud. Et siin muidugi wäärnähtused wõimalikud on, et keegi kaupmees oma tagawarasid kõrgema hinnaga wõib turule lasta, see on muidugi pahe, mille wastu raske on abinõusid leida. Kuid spekulantidel on ka riisikoga tegemist, kui ilmaturul hinnad langewad, nagu meil praegu suhkruuga lugu on. Ma tean aga hästi, et praegu mõnes Riigikogu rühmas tollidetõstmine tarbeainete pealt wastuseismist leiab ja wastawalt sellele seisukohale on asutud, et tollisid tuleks terve rea tarbeainete pealt ära kaotada. Muidugi teada, Riigikogu majanduslikult seisukohalt tuleb seda walitsuse sammu õigustatuks pidada — kui abinõu ülearuse tarwitamise wastu, mis tekitab üleliigset raha wäljawoolu ja suuremat nõudmist wäliswaluuta järele, mida meie wäljawedu senni katta ei ole suutnud.

Wõib muidugi öelda, et walitsuse poolt tarwituselewõtetud abinõud elukalliduse wastu wõitlemiseks wähesed on, et nad tagajärgi ainult pikapeale anda wõiwad, sellejuures aga wähesed sissetulekutega inimeste äraelamise asjata raskeks teewad. Elukalliduse tõus ja langemine olenewad nii mitmest tegurist ära, et tol-

lide määr siin üksi kuigi mõjuv olla ei saa. Sellepärast on elukalliduse vähendamine raske ja keeruline probleem. Elukalliduse vastu võitlemiseks tuleb mitu teed käia, tuleb katsuda teda vähendada ja teiseks parandada äraelamise võimalusi. Tuleb tõsta produktsiooni tööstuses, mis kahtlemata suurendaks teenimise võimalusi ja töötasu; tuleb tõsta välja-weosaaduste määra ja väärtust, nimelt aga otsida soodsaid turge oma saadustele. Need on asjad, mis valitsus silmist ei ole lasknud, kuid raske tahab olla nõuda, et praegune valitsus oma lühikesel tegevuse ajal sel alal oleks pidanud imesid korda saatma, pealegi aegadel, kus riigi majandus ja rahandus halvas korras on.

Kui nüüd tagasi tulla nende korralduste juurde, mis Wabariigi Walitsus Riigikogu teadmisel maksima on pannud ja millest eelpool jutt oli, siis oleks mul veel järgmist juurde lisada.

Esiteks riigi 1924 aasta eelarwe tasakaalu viimiseks on valitsus katsunud hoiduda igasugustest väljaminekutest, millel edasilükkamata iseloom puudub. Siin on toimetatud võimaluste piirides, igal tingimisel aga kokkuleppe põhjal rahaministri ja wastawa ministri wahel. Hädatarwilikka ja produktiiv-iseloomuga väljaminekuid ja laenusid ei ole selle juures mitte tahetud kerge käega kinni panna. See kokkuhoidmine riigi eelarwe teostamisel laseb loota tasakaalu saavutamist, võib olla, võimaldab isegi väikest ülejääki. See on valitsuse kindel siht ja selle peale läheme meie välja. Riigiasutuste koosseisude vähendamises on valitsus võimalikult tagasihoidlikult talitanud, arwesse wõttes praegust rasket aega, kus wabastatud ametnikkudel mitte kerge ei ole teenistust leida. Siin ei tohiks valitsusele ette heita ühest küljest ülepea-kaela talitamist, teisest küljest võib ja on tarwilik edaspidi võimalust mööda seda kokkutõmbamist jätkata. Töö lihtsustamine ametkondades, millest palju on räägitud, on praegu päewakorral ja laheneb õieti lõpulikult minu arwates siis, kui ministriumide asutamise seadus on välja tõetatud, mis iseenesest aga veel palju aega nõuab. Minul on siin käepärast väikene tabel, mis ülewaadet pakub selle kohta, missugusel määral ja missugustes ametkondades ametnikkude arw on vähenenud. Meie eelarwes on ette nähtud, see tähendab eelarwes üles wõetud 16.827 riigiametnikku, seal puu-

duwad kindlasti meie kooliõpetajad, nõnda et see arw kogusummas palju suurem on.

Wõrdlustabel koosseisude vähendamise tõttu Wabariigi Walitsuse otsusega ametist wabastawate ametnikkude kohta.

Ametkonna nimetus.	Ametnikkude arw koosseisu järele („Riigi Teatajas“ nr. 53/54).	Wabariigi Walitsuse otsustega koosseise vähendatud.	Wähendamise protsent.
1. Riigivanem ja riigikantselei	95	7	7,37
2. Rahaministeerium	1284	53	4,13
3. Kaubandus- tööstusministeerium	67	10	15,0
4. Haridusministeerium (Siin puuduvad kooliõpetajad).	749	9	1,2
5. Kohtuministeerium	1636	51	3,12
6. Siseministeerium	1987	7	0,35
7. Põllutöministeerium	2962		0,14
8. Teedeministeerium	7488	178	2,31
9. Välisministeerium	127	15	—
10. Töö - hoolekandeministeerium	203	8	3,94
Kokku	16.598	342	1,96

Kõik need wabastamised on tehtud mitmesugustel tähtaegadel:

1. VII. 1924 — 8, 15. VII. — 1924 — 2, 1. VIII. 1924 — 47, 15. VIII. 1924 72, 1. IX. 1924 — 32, 1. X. 1924 — 163, 1. XI. 1924 — 1, ja 1. XII. 1924 — 2.

Nii siis on Wabariigi Walitsus senni vähendanud riigiametnikkude koosseise 3,2% wõrra. See on aga väga vähe, tuleb tingimata vähendusi veel ette wõtta ning seda tuleb järk järgult teha. (M. Martna, sd.: 5 aastat juba tehakse seda.) Teie sooviksite, et seda saaks kiiremini tehtud, aga siis tekib ka küsimus, mis tuleb teha lahtilastud ametnikkudega. Õelge nüüd käsi südame peale pannes, kas teeb see Teile muret? (M. Martna, sd.: Teeb küll, ma...) Sellest kõnelete juba minu järele. (M. Martna, sd.: Noh, mitte just Teie järele, härra Riigivanem!)

Peale selle on politseiasutuste ühendamise puhul 189 ametnikku wabastatud, mis ülalnimetatud protsendi arwule juurde tuleb lisada.

Raskuspunktiks Wabariigi Walitsuse tegevuses on olnud Eesti margakursi

kindlustamine ja laenude valoriseerimine. Siin on tulnud üksikute huwisid wõib olla isegi tuntawalt riwata, tahes ehk tahtmata, ja see asjaolu on teatawa ärewuse esile kutsunud, millest palju teatakse rääkida ja kirjutada. Samuti rohkesti rahulolematust tekitab walitsuse poolt kawatsetud laenude kokkutõmbamine Eesti pangas. Sellest oli eespool jutt. Eesti panga laenude arw ulatab teatawasti wiie miljardi margani. Peale selle on riik oma eelarwe kaudu wiimase kolme aasta jooksul investeerinud kokku kaks miljardit marka, nimelt ehituslaenude, asunikkudele antud laenude, põlewkiwi, turbatööstuse, riigitrükikoja, Eesti panga põhikapitaali ja muudeks tarbeteks. Tähendab riigi ressursidest on pandud laenude ja ettewõtete alla kogusummas seitse miljardit. Loomulik on, et need laenud ei wõi jääda igaweseks sinna, kuhu nad on mahutatud, waid neid tuleb riigil tagasi nõuda ja seda tahab walitsus wõimalikult elastiliselt toimetada. Pealegi ei ole Eesti pank oma põhikirja järele mitte pikaajaliste laenude asutus, waid Eesti pank peab oma portfelli likwiid hoidma. Esialgse kawatsuse järele wõis arwata, et Eesti pangal umbes 10% kogu laenusummast lähemal ajal wõimalik on tagasi saada. Kuid kui selle teostamisele asuti, leiti, et see siiski mitte wõimalik ei ole, vähemalt kaugeltki mitte sel määral nagu kawatseti.

Samuti tuli walitsusel Eesti panga laenude valoriseerimisele asuda ja seda nimelt wolituste põhjal, mis Riigikogu walitsusele andis.

Wiimaselt nimetatud walitsuse samud, nagu ma nimetasin, ei ole asjastuwitatud ringkondades poolehoidu, waid õige läbinähtawatel põhjustel wastuseisimist leidnud. Kuid siin peab walitsus kindlat kätt tarwitama, kui tema tahab oma ülesande kõrgusel seista.

Kui nüüd lõpuks jõuda küsimuse juurde, millest walitsus Riigikogu ees ei taha mööda minna, nimelt: mis mõtleb Wabariigi Walitsus teha, et järjest raskeksmuutuwat majanduslikku olukorda parandada ja wõimalikult kiirelt parandada, siis on walitsusel selleks oma kindel kawa olemas ja selle teostamist tahab ta jätkata. Nagu ma eespool tähendasin, on riigi ressursid umbes seitsme miljardi marga suuruses peajasjalikut laenude näol kinni pandud ja selle tagajärjel wabalt käsutataw rahatagawara hoopis wäike, eriti wäliswaluutas. Sellepärast ei ole praegusel silmapilgul nõndanimetatud

„loowate ettewõtete“ finanseerimise jätkamiseks riigil uusi summasid wälja anda. Just ümberpöördukt: wäljaantud laenude kokkutõmbamine peab jätkuma, seda küll wõimalikult painduwalt, et rahwusmajanduslikult kasulikud ettewõtted selle all kokku ei wariseks. Et see operatsioon praeguse walitsuse wastu nuriinat on tõstnud ja edaspidigi weel tõstab, nimelt laenuwõtjate keskel, kelle nimekirja wäga huwitaw waadata, sellest ei saa walitsus ennast lasta eksitada.

Margakursi jaluleseadmiseks on kaks teed ette nähtud, mis mõlemad aga ühel ajal käidawad peawad olema: esiteks wälislaenu muretsemine ja teiseks deflatsioon. Kui korda läheb wälislaenu muretseta, milleks walitsuse poolt praegu energilisi samme on ette wõetud, ja mille üle walitsus Riigikogu tingimata informeerib ja tarwilikka wolitusi selle tegemiseks nõuab, kui asi nii kaugel on, — ma ütlen, kui korda läheb wälislaenu muretseta, nimelt pabermarga katteks, siis wõib Eesti margakursi warsti endisele kõrgusele tõsta ja isegi kulla alusel baseeriw rahaüksus käima panna. Teine küsimus on muidugi, kas wälislaenu üks meid pikapeale päästab, kui meie majandusliku elu alus ja meie kaubabilans endiselt ja püsiwalt passiiwseks jääwad? Arwan, et mitte. Sellepärast tuleb sissewedu ja tarwitamist nendesse piiridesse suruda, mis wastawad maa produktioonile. Sellejuures on muidugi tungiwalt tarwilik, kui positiiwset osa programmist, tõsta töökust ja töösaadusi, eesrinna põllu- ja karjasaaduste määra. See kõik ei sünni muidugi mitte kahe, kolme kuu jooksul ja otsekohe ei suuda selles suunas ükski walitsus palju mõjuda. Walitsus arwab, et ta ka selles sihis on katsunud parandusi luua. Tuletan muuseas meelde laenu muretsemist Rootsist, mis suurte raskustega lõppude lõpuks ühendatud oli.

Meie majanduselu elustamiseks jääb ja peab jääma eraalgatusel peaosa täita, ja lähem ülesanne peaks siin erikodade, põllutöö, kaubandus-tööstuse ja käsitöökodade ellukutsumises seisma, kes kontaktis riigiwõimuga oma erihuwidele wastawalt tegutseksid. See mõte ei ole uus, kuid kahjuks senni teostama.

Senni aga, kui meil wälislaen realiseerimata, tuleb kindlat kätt tarwitada liikwa paberraha hulga vähendamiseks deflatsiooni teel. See on otsekohene abinõu Eesti marga ostujõu tõstmiseks sise-

turul ja kaudsel teel peab liikuwa raha nappus ka kaubabilansi passiwiteedi peale terwendawalt mõjuma. Kui raha wähe, siis ei minda tühja-tähja sisse wadama, sest et lootust ei ole leida ostjaid.

Kui waadata, kuidas selles asjas on toimetanud teised riigid, kes majandusliku kriisi all kindlasti rohkem kannatanud kui meie, siis näeme, et näiteks Poola emissiooni pank Polski oma 500-miljonilise aktiivade juures — kuldnad — mis kullaga, dewiisidega ja waluutaga kaetud, kõigest 360 miljoni zlotid käima on pannud, kuna ta oma põhikirja järel 30%-lise katte juures poolteist miljardit zlotid wõiks wälja lasta. See äärmine pigistus on läbi wiidud eestkätt selleks, et zloti ostujõudu siseturul tõsta ehk teiste sõnadega, hindade alanemist läbi pressida ja siis teiseks, et sisseweo kitsendamist sel teel läbi wiia. Sellejuures on teada, et 1914 aastal praegusel Poola riigi maa-alal terwelt 1,7 miljardit kuldmarka liikumas oli.

Wabariigi Walitsus on kindlas arwamises, et praegustel oludel iga walitsus, kuulugu ta ükskõik missugusesse erakonda ehk olgu ta moodustatud ükskõik missuguse koalitsiooni alusel, peab kinni pidama liikumas olewa rahaarwu wähen-damise printsiibist, see tähendab — ta peab esimeses järjekorras deflatsiooni läbi wiima. Siin ei saa midagi parandada, kui sel puhul ette heitma tullakse, et sarnane ebaproduktiivne raha kinnipidamine kas-sa riigi majanduselu werewaeseks tege-wat. Mõeldagu ikka selle peale, et meil juba 7 miljardit riigi kapitaalidest on in-vesteeritud ja rohkem riigil, vähemalt praegusel majanduslikul olukorral, inwe-sterida wõimalik ei ole.

Edaspidine krediteerimine wõib sün-dida ainult neis piirides, kui wõrd wälja-antud laenusid tagasi tuleb. Olemasole-wad ressursid peawad tagawaral olema margakursi kindlustamiseks. Järjelikult: kui meil wesiwõsude aeg — nendest on siin räägitud — möõdas, kui meie margal küllalt katet ja sellega tema stabiliteet kindlustatud, kui Eesti pank oma kapitaali osaltki sulaks teinud, alles siis on suure-mad raskused meil selja taga.

Wälislaenu kõrwal, ehk kui see ei peaks õnnestama, — igaüks mõistab, et laenusaamine praegustel rasketel aegadel meil kerge ei ole, olgugi, et nii mitmed mõnesugustest sellekohastest soodsatest pakkumistest rääkida teawad — kawatseb walitsus maa looduswarasid, nimelt

metsa, kasutada, selleks muidugi soodsat silmapilku walides. See on muidugi üks abinõu, mille peale peab wälja minema, kui teist teed ei leita meie riigi ressurside suurendamiseks.

Wabariigi Walitsuse tollipoliitikast oli eespool juba jutt. On tarwilikuks peetud tollitariife tõsta, et sellega ülemäärast sis-sewedu ja ülemäärast tarwitamist ära hoida. Ei ühelgi maal, kus majanduslikud raskused walitsemas, ei ole sellest, wõib olla kaheteraga abinõust, möõda saadud. Et see walitsuse poolt eksisamm oleks ol-nud, see on muidugi seisukoha asi. Peale tollide tõstmise on walitsuses kaalumisel olnud weel teisi keeluabinõusid tarwitu-sele wõtta selleks, et ülisuurele sisseweole takistusi teha. Kuid kõik need wõimali-kud abinõud sisseweokontrolliks ehk kee-luks on pidanud kõrwale jääma juba sel-lepärast, et praegumakswad kaubalepin-gud selleks wõimalust ei anna. Mida wal-itsus selles suunas teha kawatseb, on wäljaweost saadawa wäliswaluuta tarwi-tamise kontrolli alla panemine. Selleks esitab Wabariigi Walitsus Riigikogule sea-duse tarwilikkude wolituste saamiseks.

Majanduslikult raskete aegadega kaa-sakäiwa tööpuuduse wastu wõitlemiseks on Wabariigi Walitsus teinud, mis ta on wõinud: on toetust antud, kus see häda-tarwilik oli, on tööd muretsetud neis piiri-des, mis walitsusel rahaliselt teostataw. Käsil on seaduste wäljatöötamine tööliste tööpuuduse wastu kinnitamiseks ja 8-tun-nilise tööpäewa seaduslikult fikseerimi-seks. Neis küsimustes on Riigikogul loo-mulikult lõpusõna ütelda.

Tööliste palgaolude parandamine, eest-kätt riigiteenijate palgaolude parandamine nõuab tõsist tähelepanu — iseäranis aega-del, nagu me neid praegu üle elame. Kuid küsimuse lahendamine soowitawas mõt-tes ei olene mitte ainult walitsuse tahtmi-sest, waid reaalsetest wõimalustest. On räägitud palkade waloriseerimisest. Mis puutub eraettewõtete wahekordadesse, siis ei ulata sinna mitte walitsuse käsi. Mis aga puutub riigiteenijate palkade wa-loriseerimisse, siis ei saa praegune ega ükski tulewane walitsus enne walorisee-rida riigi wäljaminekuid, — ja sinna hulka kuuluwad palgad, — kui ei ole walorisee-ritud riigi sissetulekud, riigi maksud. See on suur töö, mida tänasest homseni keegi teha ei suuda. Põhimõttelikult Wabariigi Walitsus palkade waloriseerimise wastu olla ei saa.

Mis lõpuks waloriseerimise küsimusse üldse puutub, mille elluviimine Eesti panga laenude suhtes walitsuse poolt ette wõetud — teised asutused wõiwad seda teha ja tegemata jätta, sinna walitsuse käsk ei ulata — siis on selles Wabariigi Walitsusele laenuwõtjate ringkondade poolt etteheiteid tehtud, nagu ei oleks see abinõu tarwilik, waid koguni ülearune, kui walitsusel enesel usku on Eesti marga paranemise sisse. Nimelt olla aga ülekohtune laenusid kõrgema kui päwakursiga waloriseerida. Eesti pank on senni waloriseerimise juures aluseks wõtnud 1 kuldkroon 100 Eesti märka. Ma arwan, et need etteheited ei pea paika, kui arwesse wõtta, et need Eesti panga laenud, mis eestkätt waloriseerimisele on määratud kursi juures 1 kuldkroon — 80 Eesti marka on tehtud. Tähendab, kui sarnane laen praegu kursiga 100 waloriseeritakse, siis on laenuwõtja laenatud raha kaks aastat ilma protsendita enese käes wõinud pidada. Kõrwalmõjuna kaob laenude waloriseerimise läbi spekuleerimine marga langemise peale ära seal, kus sellega arwestati. Eesti pangale on waloriseerimine osa laenudest tagasi toonud ja isegi sellest küljest panga seisukorda pisut parandanud.

Minu härrad, ma olen Teile Wabariigi Walitsuse tegewusest ja sihtidest katsunud pilti anda niipalju, kui see tegewus on sihitud riigi praeguse raske majandusliku olukorra lahendamiseks. Selles näen mina oma praegust ülesannet. Wõib olla, et see küllaline ei ole, et mõndagi on jäänud ütlemata. Kuid Wabariigi Walitsuse tegewus on sündinud awalikult kõigi silmade all ja sellepärast piirdun mina sellega, mis ütlesin. Riigikogu on erakorraliselt selleks kokku tulnud, et otsust anda, kas ta oma enamuses on nõus walitsuse sennise tegewusega wõi mitte. Selle peale läheb lõppude lõpuks praeguse erakorralise istungi siht oluliselt wälja. Walitsust ei walda wähemgi tundmus, nagu oleks ta süüpingile asetatud, seda seisukohta ei saa walitsus aktsepteerida, waid walitsus ootab Riigikogult oma tegewuse arwustamist, ootab, et talle kätte näidatakse wigu, mis ta ehk on teinud, tahes kõige paremat riigi ja rahwa heaks. Ühte ütlen mina: Wabariigi Walitsusel oma praeguses koosseisus on tahtmist täita oma kõrget kutset, hoides ennast waba wähematestki isiklikkudest huwidest. Et see ainult Riigikogu usaldusel wõib sündida, see on iseenesest mõistetaw.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Juhkam'i poolt on ettepanek tehtud esitist arutusele wõtta ja Wabariigi Walitsuse seletuse puhul läbirääkimisi kohe awada.

K. Wirma (sd.): Praegune päwakorra-punkt on küllalt tähtis, et Riigikogu Wabariigi Walitsuse seletust peaks kaaluma. Et rühmad selleks aega saaksid, panen ette läbirääkimisi Wabariigi Walitsuse seletuse puhul pidada neljapäewal, 21. skp. kell 10 hommikul.

Juhataja **J. Tõnisson**: Mõlemad ettepanekud sisaldawad ühist ettepanekut — awada läbirääkimisi, rkl. Juhkam'i ettepanekus on ette nähtud läbirääkimisi kohe awada, kuna rkl. Wirma ettepaneb neid neljapäewal, 21. skp. kell 10 hom. awada. Panen hääletamisele ühise ettepaneku — läbirääkimisi awada. (Hääletatakse.) Sellega on üldine küsimus otsustatud. Nüüd tuleb hääletamisele rkl. Juhkam'i ettepanek läbirääkimisi kohe awada. (Hääletatakse.) Järgmisena tuleb hääletamisele rkl. Wirma ettepanek läbirääkimisi awada Riigikogu koosolekul neljapäewal, 21. augustil kell 10 hommikul. (Hääletatakse.)

Rkl. Juhkam'i ettepanek on saanud 29 häält poolt, rkl. Wirma ettepanek on saanud 43 häält poolt. Sellega ei ole kumbki ettepanek absoluutset enamust saanud, kuna koos on sekretääri teadaande järele 92 Riigikogu liiget. Panen mõlemad ettepanekud hääletamisele „poolt“ ja „wastu“. (Hääletatakse.) Rkl. Wirma ettepanek on saanud poolt 45 häält, wastu 29. Rkl. Juhkam'i ettepanek on saanud poolt 29 häält, wastu 50 häält. Seega on wastu wõetud rkl. Wirma ettepanek — läbirääkimisi pidada Riigikogu 21. augusti koosolekul kell 10 hommikul.

(Hüüded: Waheaeg!) Ma kuulen ettepanekuid waheaega teha. (Hääletatakse.) Ettepanek on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Kuulutan 15-minutilise waheaaja.

Waheaeg algab kell 6.35 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 7.05 min.

Koosolekut juhatab esimees **J. Tõnisson**.

Sekretääri kohal sekretäär **T. Kalbus**.

Juhataja **J. Tõnisson**: Riigikogu koosolek kestab edasi.

9. Tollimaksude muutmise seadus — L. Johanson (sd.): Kuigi tollide kõrgendus on üks neist küsimustest, mille kohta Riigikogu seisukoha peab awaldama, ja mille kohta tema otsuse peab tegema, siiski on see küsimus sedawõrd keeruline ja laia ulatusega, et teda tuleks enne, kui tema Riigikogus arutamisele tuleb, rahaasjanduse komisjoni läbiwaatamiseks anda, samuti nagu kõik seadused harilikus korras enne wastuwõtmist wastawatesse komisjonidesse lähewad. Sellepärast teen mina ettepaneku tollimaksude muutmise seadus anda rahaasjanduse komisjoni, komisjonile aga määrata selle seaduse läbiwaatamiseks neljateistkümne päewaline tähtaeg. (Hüüded paremalt poolt: Liiga palju!) Kui öeldakse, et see tähtaeg liiga pikk on, siis oleksin mina walmis oma ettepanekut muutma, nii et rahaasjanduse komisjonile määratakse seitsmepäewaline tähtaeg. (Hüüded paremalt poolt: Kolmepäewaline! K. Wirma, sd.: Wõib ju ka kolme päewaga teha!).

Juhataja **J. Tõnisson**: Esimeks on ettepanek tollimaksude muutmise seadus anda rahaasjanduse komisjoni, teiseks on ettepanek — määrata komisjonile seitsmepäewaline tähtaeg. Panen ettepanekud lahus hääletamisele, nagu seda soowib ettepaneku tegija. (Hääletatakse.) Sellega on ettepanek, anda tollimaksude muutmise seadus rahaasjanduse komisjoni, nähtawa enamusega wastu wõetud. Hääletamisele tuleb teine ettepanek, anda komisjonile seitsmepäewaline tähtaeg. (Hääletatakse.) Kuna mul raske otsustada, palun weel kord. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 15 häält, wastu — 23, seega on ettepanek tagasi lükatud.

10. Tööpalkade waloriseerimise seadus — L. Johanson (sd.): Samadel motiividel teen ettepaneku ka see seadus anda rahaasjanduse komisjoni. Teiseks teen ettepaneku rahaasjanduse komisjonile määrata selle seaduse läbiwaatamiseks

seitsmepäewaline tähtaeg, kuna see seadus on kiire iseloomuga.

Juhataja **J. Tõnisson**: Esiteks tuleb hääletamisele ettepanek — anda tööpalkade waloriseerimise seaduseelnõu rahaasjanduse komisjoni. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud. Teiseks tuleb hääletamisele ettepanek — määrata selle seaduseelnõu läbiwaatamiseks rahaasjanduse komisjonile seitsmepäewaline tähtaeg. (Hääletatakse.) Ettepaneku poolt on antud 19 häält, wastu — 29, seega on ettepanek tagasi lükatud.

11. Wabariigi Walitsuse wastamine 26 Riigikogu liikme arupärimise peale sõjaministeeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade wähandamise kohta.

Sõjaminister **O. Amberg**: Austatud Riigikogu liikmed! Wabariigi Walitsusele on 26 Riigikogu liikme allkirjadega järgmine arupärimine esitatud: Arupärimine sõjaministeeriumi mehaanika-töökodades päewapalkade wähandamise kohta.

mehaanika-töökodades päewapalkade wähandamise kohta.

Sõjaministeeriumi mehaanika-töökodade ülema käsukirjaga 14. märtsist s. a. on tähendatud töökodades tükitööde hindamisel aluseks wõetud palganormid, mille järele I grupi I kategooria tööline keskmise tööwiljakuse juures päewas teenib 114 m. 64 p. + 30%, aga ära muudetud endine korraldus, mille järele iga keskmise töölise töö normaaltund wäljaõppinud treialitel, elektrotehnikutel, tisleritel ja lukuseppadel hinnati 40 mrk., ehk 320 mrk. päew.

II ja III kategooria tööliste palgad on wastawalt wähemad ja algawad 96 mk. 80 p. päewas, kuna endiste normide järele isegi mustatöölised raskemate tööde peal 30 mk. tunnis tasu said, see on 240 mk. päewas.

Sarnane üle 50% ulataw töötasu wähandamine elukalliduse tõusu ajajärgul ei ole lubataw ja tekitab tööliste õiglustatud meelekibedust.

Nõuame Wabariigi Walitsuselt seletust:

1) Missugustel põhjustel on töötasu wähandamine ette wõetud? ja

2) kas kawatseb Wabariigi Walitsus sõjaministeeriumi mehaanika-töökodade ülema korraldust ära muuta?

Tallinnas, 16. mail 1924 a.

Mul on au nende kahe küsimise peale walitsuse nimel järgmist wastata: esimese küsimise peale — missugustel põhjustel on töötasu vähendamine ette wõetud, pean mina wastama, et töötasu vähendamine on sellepärast ette wõetud, et sõjaministeeriumi mehaanika-töökoja palganormisid kokkukõllasse wiia palganormidega, mis üleriiklikud ja Wabariigi Walitsuse määrusega maksma on pandud. Nimelt selgus juhtiwate jõudude wahetamisel s/w. mehaanika-töökodades, et töölised omal ajal wäljakuulutatud ringkirjast niimoodi aru said, et nemad neid normisid, mis intensiivse tükitöö juures ette nähtud olid, harilikkuks normideks hakkasid pidama, ja kwalifitseeritud töölised omakorda hakkasid omale weel juurde nõudma 100%. Selle tõttu oleks väga raskesse seisukorda sattunud töökojad, sest sõjawäe mehaanika-töökoja tööd läksid palju kallimaks kui teistel wõistlewatel wabrikutel, kus harilikku teiste normide järele töötasu makseti. Et niisugust eesõigustatud seisukorda arsenaali töölise kohta ära kaotada, mindi arsenaali ülema käsukirjade, 14. märtsist nr. 67 ja 18. märtsist nr. 70 s. a. põhjal „Rügi Teatajas“ wäljakuulutatud palganormide peale üle wõimaldades tükitööga teenida 100%-di ümber rohkem, kui päewapalk, nagu see harilikult tehastes töö produktiivsusel tarwitusel on. See tööpalkade normeerimine kinnitati nõnda siis arsenaali ülema käsukirjaga, mis ka arupärimises ette on tulnud. Mina kannaksin selle mehaanika-töökodade ülema käsukirja ette. Selle käsukirja § 2. kõlab järgmiselt: „Minu tähelpanu on juhitud selle peale, et töökodades ei wõeta mitte tükitööde hindamisel aluseks sellekohaseid maksmaid üleriiklikka määrusi, nagu ilmsiks tulnud tööde wäljapakkumistel sisseantud hindade lahkuminekutes meie töökodade ja teiste riiklikkude tööstusettewõtete hindade wahel, mille tagajärjel mitmed tööd wiimaste kätte on läinud... Selle nähtuse kõrwaldamiseks, mis töökodasid mitte ainult tööpuudusega ei ähwarda, waid iseenesest seaduswastane on, muudan ära töökodade ringkirja nr. 7 1923 a. ja käsin tükitööde hindamisel aluseks wõtma Wabariigi Walitsuse poolt 4. märtsil 1921 aastal wastuwõetud ja sõjaministri ksk. nr. 200, 1921 a. awalda-

tud määruse riigi tööstusettewõtete palganormide kohta nõnda, et keskmisel töowiljakusel tööline päewas teeniks wähemalt 30% rohkem, kui järgmistes kategooriates ja gruppides näidatud. Need töölised palgad on jagatud tükitöö alal kolme kategooriasse: esimeses kategoorias on kõigerohkem wilunud töölised, teises — keskmised ja kolmandas — wähemwilunud töölised. Need kategooriad on jagatud weel kolme gruppi: esimese kategooria esimene grupp saab 114 mk. 64 p.; teine grupp — 106 mk. 88 pn. ja kolmas grupp — 101 mk. 60 pn. Teise kategooria esimene grupp saab 112 mk. 48 pn., teine grupp — 105 mk. 28 pn. ja kolmas grupp — 99 mk. 20 pn. Kolmanda kategooria esimene grupp saab 109 mk. 60 pn., teine grupp — 102 mk. 96 pn. ja kolmas grupp — 96 mk. 80 pn. Eraldi on weel naislihttöölised, kes saawad 84 mk. 96 pn. ja õpi poisid — 67 mk. 28 pn. kuni 84 mk. 96 pn. Töölise kategooriatesse jaotamine sünnib ajutise walitsuse 4. detsembri 1918 a. määruse järele („Rügi Teataja“ nr. 5 — 1918 a.).

Ühtlasi juhin kõigi tösist tähelpanu selle peale, et käesolewa ringkirja mõte ei ole mitte palkade mahasurumine, waid seadusliku aluse maksmapanemine tööde wastuwõtmisel eelarwete kokkuseadmisel ja tükitööde hindamisel. Nõuan kõigilt takistuste ja asjaolude kaotamist, mis töowiljakuse peale halwawalt mõjuwad, eriti materjaali büroolt materjaalide muretsemise niisugusele alusele rajamist, mis tähtsusetu tööde täitmisel tarwisminewate materjaalide ladusolemist wõimaldaks, ning tööstusametnikkudelt töowiljakuse tõstmiseks kõige oma oskuse ja jõu rakendamist nõnda, et töölised mitte wähem ei teeniks kui praegu, sealjuures töö olemasolekuga enam kindlustatud olles.“

Seda päewakäsku wõtsid paljud, nii kui ka arupärimises tähendatud, nii nagu oleks tahetud sellega teatawal määral tükitöö juures palka alla suruda ja sellepärast anti töökojaülema poolt weel järgmine päewakäsk neli päewa hiljem, ja nimelt 18. märtsil 1924 a. Waheajal olid mehaanika-töökojad ümber nimetatud arsenaaliks. See päewakäsk käib järgmiselt: „Arsenaalis on minu käsukirja nr. 67 ilmunisel töölised ärewusse sattunud, sellest walesti aru saades. Selle peale waatamata, et seal küll selgesti öeldud on, et siin mingisuguste hindade allasurumisega tegemist ei ole, on seda ikkagi katsutud nii seletada. Kordan weel, et mina nõuan ja

saan aru käsukirjas toodud normidest kui keskmise töölise normaal töönormidest. Praegu on minule alluwas arsenaalis väga palju kõrgelt kvalifitseeritud töölisi, kes hoolega töötades välja töötavad endiselt 40 mk. tunnis ehk teenides umbes 100% rohkem kui käsuk. nr. 67 toodud keskmistes normides ette nähtud.

Kõrgem töötasu piir ei ole minu poolt piiratud. Ülevalnimetatud tuleb arvesse võtta kalkulaatoritel hindamise ajal.

Kõik töökavad kalkulaatoritel minule kontroleerimiseks anda ja tükitöö lehtedel kalkulatsioonid kontroleeritakse aegajalt tehn. abi ja minu poolt.“

Tähendab, need normid on muudetud kokkukõlas selle määrusega, mis Wabariigi Walitsuse poolt 4. märtsil 1921 a. vastu võetud kõigi riigi tööstusettevõtete tööliste kohta. Ajajooksul on need normid muidugi wananenud ja neid tuleb minu arwates muuta, kuid seda ei saa mitte teha üksiku töökoja kohta eraldi, waid see muudatus tuleb ette võtta kõigi riigi tööstusettevõtete kohta. Selles asjas oli minul läbirääkimisi töö-hoolekandeministriga ja ka tema oli selles arwamises, et need kategooriad, mis tähendatud summad gruppidesse ära jagawad, rewideerimise alla peawad tulema ja seda arwab ka Wabariigi Walitsus lähemal ajal teostada wõiwat. Et need normid wananenud, on selge, kuid, nagu juba tähendasin, ei saa neid norme üksiku töökoja kohta muuta, waid seda tuleb üldiselt teha. Sellega oleks teise küsimise peale — „Kas kawatseb Wabariigi Walitsus sõjaministeeriumi mehaanika-töökodade ülema korraldust ära muuta“ — ka wastatud, et senni, kunni üleriiklikud normid kõigi riiklikkude tööstusettevõtete kohta ei saa muudetud, ei saa Wabariigi Walitsus seda mitte muuta.

Juhataja J. Tõnisson: Palun arupärimise esitajaid teatada, kas nad wastusega rahuldatud on, wõi mitte.

A. Jõeäär (sd.), kohalt: Arupärijate nimel teatan, et arupärijad wastusega rahuldatud ei ole ja panen ette läbirääkimisi pidada neljapäewasel koosolekul.

Juhataja J. Tõnisson: (Häälataakse.) Nähtawa enamusega on otsustatud läbirääkimisi pidada neljapäewasel Riigikogus koosolekul.

12. Wabariigi Walitsuse wastamine Eesti sotsiaaldemokraatliku tööliste partei Riigikogu rühma arupärimise peale Wene-Balti laewaehituse tehase tööliste palga wäljamaksmata jätmise asjus.

Töö-hoolekandeminister
Chr. Kaarna:
Austatud Riigikogu liikmed! Riigikogu liikmed härrad Johanson, Kärner ja Woiman seletades, et Wene-Balti laewaehituse tehases on tööliste palgad wäljamaksmata jäetud,

päriwad Wabariigi Walitsuselt aru: 1) Kas on Wabariigi Walitsusel teada, et Wene-Balti tehase tööliste palga wälja ei makseta?

2) Kui on teada, mis mõtleb Wabariigi Walitsus siis selleks ette võtta, et töölistele kiirelt saaks nende õigustatud palk ära tasutud?

Selle arupärimise kohta on minul wähe öelda.

Maikuu lõpul pöörasid Wene-Balti tehase töölised kaebtusega töökaitse kommissari kui ka ministeeriumi poole, et neil palk aprillikuu teise poole eest saamata. Selle palga pidid nad kätte saama 16. mail. Hiljem algas sellel põhjusel ka streik. Nagu selgus olid palgad maksmata rahapuudusel. Rahapuudust läks wabrikujuhatusel korda kõrwaldada ja palk makseti wälja 27. ja 28. mail. 31. mail pidid töölised palka saama maikuu esimese poole eest, kuid rahapuudusel maksti ka see palk alles 5. juunil wälja. Sellest ajast peale on palgamaksmine sündinud enam-wähem korralikult, vähemalt kaebtusi ei ole enam olnud. Praegusel momendil on palgad, mis 16. skp. maksetud pidid olema, wälja antud kõigile töölistele peale 36, kes saawad täna ehk homme.

Töö-hoolekandeministeerium on selle järele alati walwanud, et tööasutuse juhatajad oma kohustusi tööliste wastu täidaksid ja korratuste kõrwaldamiseks on alati samme astunud isegi kunni juhatajate trahwimiseni.

Käesolewal juhtumisel ei olnud aga palga mitteraksmine ärarippuw juhatajast ja töö-hoolekandeministeeriumil ei olnud midagi wõimalik teha, sest puht-tsiivil wahekordasid ministeerium oma wõimuga lahendada ei saa meil, ega ka kusagil mujal õiguslikus riigis.

L. Johanson (sd.) kohalt: Et asi wananenud on, teatame, et oleme rahuldatud töö-hoolekandeministri seletusega.

13. Wabariigi Walitsuse wastamine M. Janson'i, J. Nanson'i ja O. Gustawson'i arupärimise peale Lelle-Hiiekõnno alewi maaga warustamise asjus.

Põllutöömister A. Kerem: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Esitatud arupärimine puudutab küsimust 1920—1921 aastast. Juba sel ajal on siin ülestõstetud küsimused

oma lõpuwormi omandanud. Praeguselt walitsuselt päritakse aga aru, miks see asi nii ehk teisiti tehtud on. Praegune walitsuš ei saa ka seda ütelda, miks see asi nii wõi teisiti tehtud on, waid wõin seda ette kanda, missugune seisukord seal omal ajal maad on wõtnud, ning selle seisukorra ettekandest wõib ka wastuseid esitatud küsimuste kohta leida. Lelle-Hiiekõnno küla ehk nõndanimetatud alewi ümbruses on asunud kaks renditalu. Siin wõib ehk waielda, et need on ainult rendimaad, kuid omal ajal on nad renditaludeks wõetud ja renditalude korras arwestatud ning nende pidajatel on renditalupidaja õigused antud. Planeerimise korral on ka siis endised pidajad wastawalt maaga warustatud. Kui arupärimine käsitab küsimust, nagu oleks Jaan Tagaperele kaks normaaltalu antud, siis ei ole see mitte täpne seletus, waid siin on wälja planeeritud üks normaaltalu, mis kinnitatud 1921 aastal. Ka on see maa Tagaperele antud harilikul rendilepingu alusel edaspidise põlise kasutamise õigusega. Alewi otstarbeks on ka maid reserveeritud, aga wist ei ole tarwidus nii suur olnud, wähemalt sain ma niisuguse mulje endisi dokumente lugedes, eriti kohaliku planeerimise komisjoni protokollis. Nii on 8. septembril 1920 a. planeerimise komisjoni koosolek olnud, kus muuseas on osa wõtnud ka Pärnu maakonnawalitsuse esitaja A. Klemm ja Lelle wallanõukogu esitaja Hans Hansen. Siin otsustati mitmed asjad, mille juurde märkus järgmise sisuga lisatud on: „Lelle alewis on 10 maja igalühel 1 wakamaa aiamaaga ja 64 wakamaad üldist karjamaad. Komisjon ei leia tarwidust alewile rohkem maad anda. Nelja wäljaantud ehituskruundi peale ei ole senni hooneid ehitatud.“

Neid meeoleolusi arwesse wõttes on nähtawasti 1921 a. need tagawaramaad, mis alewikule anda wõidak, wälja renditud rendilepingu alustel kunni 1926 aastani. Muidugi praegusel walitsusel ei ole wõimalik sõlmitud rendilepinguid tühis-

tada, — lepingud on kinnitatud — kui rentnikud rendilepingu wastu sedawõrd ei eksi, et neid seaduslikus korras wõimalik tühistada on. Nii üldine olukord.

Mina wõiksin arupärijate lõpuküsimistele järgmist wastata. Esimene küsimine: millistel põhjustel on Tagapere'le kasutata antud 2 normaaltalu suurune maatükk, kuna Hiiekõnno alewik maapuuduse all kannatab? Maatükk iseenesest on 51 tiinu suurune, missugused põhjused, motiivid olid selle koha planeerimisel arwesse wõetud, neid erilisi motiive ei ole, waid siin on endise renditalu korraldamisega tegemist, millele on jäetud 13 tiinu põllumaad ja wastaw osa teist maad, nii et kogusummas oleks maatüki suurus natuke üle 50.

2) Millal ja kuidas mõtleb Wabariigi Walitsus Lelle-Hiiekõnno alewi elanikka maaga rahuldada?

Seda maa-ala on wõimalik suurendada peale selle, kui praegused lepingud, mis lühikeseajalised on, lõpewad ehk warem, kui wõimalus awaneb neid seaduslikus korras enne tähtaega lõpetada.

3) Mis põhjusel on endine Lelle postijaama ja postkontori hoone J. Tagapere'le ära müüdüd, kuna postkontor juba 25 aastat tähendatud majas asub?

Siin wõib tähendada, et seda maja ära müüdüd ei ole. Harilik komisjon, kes renditalude hooneid üle waatab ja otsustab, kas neid rentniku omaks tunnistada wõi mitte, on otsustanud muuseas postkontori hoonest 0,4 endise rentniku omanduseks tunnistada, kuid see otsus ei ole weel maakonna komisjonis lõpulikult läbi waadatud, nii et siin ei saa ma lõputingimisi ette weel tuua. Igatahes postkontor on Tagapere kasutada ja wiimane on seal tublisti remonti teinud, tema oma ütelse järele 200.000 marga eest, ning tema saab selle remonteeritud hoone eest postkontorilt kokkulepitud teel 30.000 aastas.

4) Mida mõtleb Wabariigi Walitsus edaspidise maaga spekuleerimise wastu wõitlemiseks Lelle alewikus ette wõtta?

Wastuse selle küsimise kohta annab õieti ministeeriumi üldine korraldus, mis maade edasirentimise kohta on wälja antud. Ma olen juba wõinud warem Riigikogule ette kanda neid waateid, mida ma jagan, et mina kuidagi selle poolt ei ole, et iga wormilise põhjuse pärast peaks

katsutama asunikka oma kruntidelt kõrwaldada ja minul isiklikult on tulnudki nii mõndagi otsust seisma panna, mis küll õiguse andis ministeeriumile asunikku puhtwormilistel põhjustel kõrwaldada, millel aga sisulist pinda ei olnud. Kui selles mõttes mina isiklikult waateid jagan, et asunikka kaitsta tuleb, siis teiselt poolt neid, kes sihilikult maad edasi rendiswad, ja kes õieti maad endale on muretsenud selleks, et teda kasukaubana teistele edasi anda, siis nende käest peab võimalikult pea maa teiste kätte üle minema. Ja et siin üldine rewisjon tarwilik oli, siis on minu poolt korraldused tehtud, et weel käesolewa aasta jooksul kõik asundustalud läbi rewideeritaks, ja kus sarnased lubamata maakasutamise wiisid ilmsiks tulewad, seal siis tarwilikud sammud nende maakasutajate kõrwaldamiseks ette wõetaks.

Juhataja **J. Tõnisson**: Arupärimise esitajatel on õigus teatada, kas nad wastusega rahuldatud on, wõi mitte.

M. Janson (sd.): Arupärijate nimel teatan, et see wastus meid ei rahulda ja palun läbirääkimisi awada neljapäewasel koosolekul.

Juhataja **J. Tõnisson**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

Korra kohta on sõna rkl. Jürman'il.

14. Läbirääkimised Wabariigi Walitsuse wastamise puhul põllumeeste Riigikogu rühma arupärimise peale maaparanduse ja ühispiimatolituste ehitamise laenude sulgumise asjus.

A. Jürman (põl.): Sellest ajast, millal Riigikogu põllumeeste rühm esitas arupärimise, mis päewakorrapunkt 7. all arutuse alla tuleks, on mõndagi aega mööda läinud, ja Wabariigi Walitsus on arwatawasti sellel alal mõnesuguseid sammusid astunud. Teadmata aga on, mida Wabariigi Walitsus põllumajandusliikude krediidide tarwitamise alal ära teinud, ja enne, kui läbirääkimisi selle päewakorrapunkti kohta jätkata, oleks tarwis neid andmeid. Sellepärast teen ettepaneku selle päewakorrapunkti kohta läbirääkimisi praegu mitte pidada, waid neid edasi lükata neljapäewa peale.

Juhataja **J. Tõnisson**: Rkl. Jürman'i poolt on ettepanek tehtud punkt 7. päewakorrast ära wõtta ja seda neljapäewase koosoleku päewakorda wõtta. (Hääletatakse.) (Hüüded: Ära lugesda!) Palun uuesti neid kätt üles tõsta, kes selle ettepaneku poolt on. (Loetakse hääli.) Kes on wastu? (Loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 35 häält, wastu 8 häält, seega on ettepanek wastu wõetud.

Päewakord on läbi. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 7.45 min.

Algkirjale alla kirjutatud:

Riigikogu esimees **J. Tõnisson**.

Sekretäär **T. Kalbus**.